

Andreu Vilasís i l'esmalt català a nivell internacional

Esther Garcia-Portugués

Universitat de Barcelona – Associació
Catalana de Crítics d'Art (ACCA)
estgar@gmail.com

L'esmaltador barceloní Andreu Vilasís ha dedicat gran part de la seva vida, per no dir tota, a restablir i situar aquesta tècnica entre les arts, tant les aplicades com les denominades Belles Arts. Es pot assegurar que avui dia l'esmalt ha recuperat l'esplendidesa i la valoració dels períodes en què aquest ofici gaudí a Catalunya de gran apreciació. Format a l'Escola d'Arts Aplicades i Oficis Artístics, l'Escola Massana, al Cercle Sant Lluc i al Cercle Maillol, aviat se sentí compromès per contribuir en activitats pedagògiques com a professor i director de Llotja que compatibilitzà amb aportacions artístiques a exposicions col·lectives en Biennals Internacionals i Certàmens i també com a membre de Jurats Internacionals més a l'estranger que al seu propi país. Són nombrosos els seus estudis sobre l'esmalt publicats en revistes i llibres, com el nombre de premis que ha assolit. De fet, l'esmalt, des del seu vessant creatiu fins a la tècnica emprada, junt a la tasca pedagògica, configuren la trajectòria artística de Vilasís amb més de seixanta anys de dedicació. Des de que a inicis del segle XX

Mariano Andreu recuperà de l'oblit l'ofici d'esmaltar, més enllà de la pintura esmaltada miniada, el nombre d'esmaltadors catalans ha augmentat amb uns resultats que els situen en un context internacional, destacant especialment el paper dedicat tan a la docència com a l'activitat artística d'Andreu Vilasís.

A principis del segle XX, Mariano Andreu s'endinsa en aquesta tècnica artística atret per l'esmalt d'Alexandre Fisher (1864-1936), possiblement induït pel seu amic Alexandre de Riquer (1856-1920), obtenint unes peces que a voltes alguns titllaren d'imperfectes, sense valorar tot el procés seguit com a indagador d'una tècnica oblidada. En són un bon exemple les paraules de Joaquim Folch i Torres quan considerava molt meritosos els intents d'Andreu de deixar a l'imprevist del foc els resultats (*Gasetta de les Arts*, any IV, núm. 4, 1/6/1927). Avui es pot afirmar, sense cap dubte, que s'ha aconseguit un alt nivell de perfecció. Cal recordar el risc que comporta el procés d'elaboració que en molts casos depèn de les petites partícules de pols que es troben a l'ambient i, sobretot, del grau de temperatura a que se sotmet l'esmalt, malmetent en els pitjor dels casos tot el treball o bé transformant-lo, tot i haver tingut molta cura en no barrejar i embrutar els colors (fig. 1 i 2).

Andreu Vilasís ha creat escola, amb un bon nombre de deixebles que han seguit el seu mestratge i compartit alguns dels seus èxits, primer com a professor i

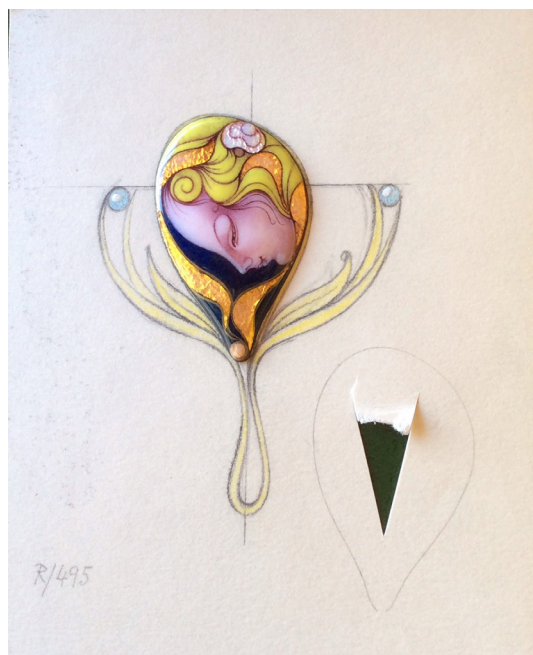

Fig. 1 i 2 Andreu Vilasís, Penjoll (1984), esmalt miniat i disseny del muntatge en or, exemple de les col·leccions i de la seva col·laboració amb prestigiosos joiers. © Fons Andreu Vilasís.

després com a director de l'Escola de Llotja (1989), col·laborant i participant en exposicions i intercanvis culturals. A través del Centre d'Informació i difusió de l'Art d'Esmaltar (CIDAE), del qual és el president, s'ha dedicat a dignificar l'esmalt, art que sovint ha quedat relegat a un segon terme davant la pintura i l'escultura. La revista *L'ESMALT* de CIDAE compleix amb el paper de difondre aquesta especialitat artística. Compta amb una antiguitat de més de vint-i-cinc anys i el seu primer número es remunta al mes de novembre de l'any 1988 amb una periodicitat quadrimestral que es manté. El seu abast té un àmbit internacional, arriba al continent asiàtic, a Tokyo com a capital més allunyada, i per descomptat a biblioteques i museus europeus com la de Llotja i el Louvre, per citar

alguns llocs especialitzats en l'esmalt i on més s'ha valorat la publicació.

La carrera de Vilasís està marcada per un anar i venir de la miniatura al mural, de l'informalisme al figuratiu, on la figura femenina o la parella definirà la temàtica principal de tota la seva trajectòria artística. Per l'artista aquesta predilecció temàtica és considerada com l'essència més íntima dels seus valors. Sempre s'ha mostrat com un esmaltador transgressor i alhora renovador, posant-se fites com a reptes i sortint de les praxis marcades per les escoles i acadèmies. Valentia que fou guardonada en diferents Biennals Internacionals a Llotja i convidat a formar part del Jurat d'aquestes des del 1982. La seva inquietud curiosa per provar noves tècniques l'endinsa

en la grisalla, l'esmalt blanquinós que produeix la il·lusió òptica tridimensional, aconseguint veladures i la diafanitat del blanc dels antics. Així arribà a la grisalla d'òpal per degradació de les tonalitats, mostrant un subtil baix relleu i les irisacions canviants segons la incidència de la llum. Aquesta nova grisalla va atreure especialistes de diferents continents, sent especialment valorada pels japonesos. També representà la seva consolidació en el llenguatge artístic, que ja havia assolit en la sèrie d' *Elts amants* dels anys setanta, caracteritzada per un refinament sensual suggerent.

El seu procés de creació pot requerir fàcilment divuit cuites al forn, abans de deixar la peça per una altra jornada de treball. Per tant, recollim les paraules de Vilasís preses de Paul Valéry: «Una feina mai no és enllestida, simplement s'abandona», fent ressò del grau de perfecció que vol assolir i que mai considera suficient. Un treball infatigable per afinar amb la por de retocar massa creant una nova obra. Recomanem la lectura de les jornades de treball de Vilasís en el capítol titulat «La creació», transcrits per Núria López-Ribalta *Andreu Vilasís o l'art de l'esmalt* (1991).

Així, l'esmaltador arribà als anys vuitanta amb un treball depurat amb textures i oxidacions que combina amb la grisalla d'òpal. En aquest anar i venir de la miniatura al gran format Vilasís realitzà el Fris de tres metres i mig per la Casa Derbi (1988) a Mollet i el mural *Spanish*

Miscel·lània (1989) per la multinacional americana Ferro-Enamel a Cleveland (USA) de 106x106 centímetres (fig.3).

Una altra de les tasques a destacar com a emprenedor és el seu interès per recuperar el patrimoni de l'esmalt català. Aquest fou un dels motius pels quals es va posar en contacte amb Mariano Andreu l'any 1968, artista del que quedà admirat i sorprès al descobrir l'obra de grans dimensions intitolada *L'Orb* (1911-1914) que es conserva al Museu de Mataró. Més tard a la mort d'Andreu contactà amb el seu hereu per poder adquirir els estris de treball i algun esmalt per un Museu de les Arts decoratives que volia posar en marxa a Barcelona (carta d'Andreu Vilasís a Josep Maria Andreu Marfà datada el 19/7/1984). Tot i que no va ser possible a la Ciutat Comtal, el seu somni es realitzà a Salou, gràcies a la cessió de l'ajuntament d'un espai a la Torre Vella on inaugurà el Museu de l'Art de l'Esmalt Contemporani, l'any 1989. En aquest Museu, cedides en dipòsit per Oriol Bohigues, llavors regidor de l'ajuntament de Barcelona, s'exposà el tríptic *Sensus* (1910) de Mariano Andreu (fig. 4) junt a l'obra d'Alexander Fisher, peça fonamental per entendre l'interès per l'esmalt a l'inici del segle XX a Catalunya. Dues peces rescatades dels fons del Museu de les Arts Decoratives a Pedralbes, que anteriorment havien estat emmagatzemades a les golfes del Palau de la Virreina. Anys després, el Museu de Salou retornà les dues obres a l'antic Museu de les Arts Decoratives de

Fig. 3. Andreu Vilasís, *Spanish Miscel·lània* (1989), mural de vint-i-dues peces d'esmalt, 106x106 cm., Ferro-Enamel a Cleveland (USA). © Arxiu fotogràfic Andreu Vilasís.

Fig. 4. Mariano Andreu, *Sensus* (1910), esmalt presentat en un tríptic, 47x50x8,5 cm. obert. Museu del Disseny de Barcelona (MADB 135.254). © E. García Portugués (AFEGP 1911,73).

Pedralbes i actualment *Sensus* s'exhibeix al recent inaugurat Museu del Disseny de Barcelona (14/12/2014), mentre que l'altre esmalt forma part del fons d'aquest Museu a l'espera d'ésser exposada.

La correspondència de Vilasís amb la família de Mariano Andreu també fa testimoni de la seva participació a la Biennial de l'Art de l'Esmalt de Llemotges (França) com a membre d'un jurat internacional (1984), una col·laboració que com abans hem esmentat inicià el 1982 i repetí en diverses ocasions. Ha estat convidat en diverses ocasions a Tokyo com a artista, exposant la seva obra, però sobretot com a docent per ensenyar aquesta tècnica. Intercanvis culturals que s'intensificaren l'any 1989 quan s'organitzà la Setmana Cultural Japonesa a l'Escola de Llotja, que consistí en una exposició i demostracions pràctiques en les quals van participar artistes japonesos, sent especialment remarcables les intervencions dels Mestres cal·lígrafs. Aquest mateix any Andreu Vilasís concorria en l'exposició sobre l'esmalt al Ginza Show Room de Tokyo. Esdeveniment que li permetrà establir unes molt bones relacions d'intercanvi. També significà el seu retorn a l'obra miniada, front als grans murals que fins llavors havia realitzat, abans esmentats. Destacà per una tendència decorativista però sòbria, en la qual abunden els blancs nacrats i els grisos, pellons sense estridències, i les grisalles de veladura suau. Durant aquesta estada asiàtica va impartir unes

master class sobre grisalla d'òpal als membres de la Japan Enamelling Artist Association de Tokyo i Kyoto. També Vilasís fou requerit sovint i en diverses ocasions per realitzar *master class* a l'Enamels-Guild-West de Himmerod (Alemanya), així com a altres escoles especialitzades en l'esmalt a Caracas (Veneçuela) i Buenos Aires (Argentina).

Al X aniversari de les Biennals de Llemotges va ser convidat per representar l'esmalt del nostre país. Mostrà una sèrie intitulada *Revivals*, on Vilasís posà èmfasi en valorar la tècnica i la importància d'aquesta davant la incorporació i barreja d'altres arts amb l'esmalt que estaven desvirtuant la *praxis* i l'ofici.

Un any més tard, el 1991, a través de CIDAE s'organitzà al Centre Permanent d'Artesania de la Generalitat de Barcelona una exposició intitulada *L'art de l'esmalt al Japó avui*, en la que participaren cent vint esmaltadors japonesos. Aquest mateix any fou convidat a representar l'Estat en el Congrés Internacional d'Esmalt que se celebrà al Museu de les Arts Decoratives de Moscou, institució que sol·licità dues de les seves obres que donà per la col·lecció del Museu. S'ha d'assenyalar que el Museu Municipal de Llemotges també adquirí algunes peces per enriquir el fons d'esmalt contemporani.

A la primavera de l'any següent es traslladava de nou a Tokyo per impartir *master class* a la municipalitat de Musashino

Fig.5. Andreu Vilasís, *Dones* (2014), tres esmalts miniats en la línia dels que ha realitzat per la firma PATEK PHILIPPE (Ginebra). © Fons Andreu Vilasís.

Fig.6 Andreu Vilasís, *Sol i lluna* (2015), disseny per l'esmalt miniat per la firma BREGUET. © Fons Andreu Vilasís.

Fig.7 Andreu Vilasís, *Parella* (2015), disseny per l'esmalt miniat per la firma BREGUET. © Fons Andreu Vilasís.

i a la Universitat de Ueno. En el mes de juliol anava a les Escoles municipals de l'ADAC (París) per fer un *practicum* de reciclatge als professors d'esmalt.

Paral·lelament, l'any 1985, després d'una trajectòria com a esmaltador amb exposicions i la seva presència en congressos arreu del país i a França, Vilasís posava en marxa la I Biennal El Món de l'Esmalt a la Torre Vella (Salou) i a la III Biennal, tres anys més tard, assolia la categoria d'Internacional en el mateix espai, però ara ja convertit en Museu de l'Art de l'Esmalt Contemporani. L'acte comptà amb la presència del President de les Biennals de Llemotges, com a membre més destacat, a més d'altres personalitats, testimoni del prestigi assolit i de la consolidació del seu treball en donar a conèixer l'esmalt català.

A més d'aquests mèrits és obligat donar a conèixer la col·laboració que ha establert amb empreses rellotgeres suïsses, sent sol·licitat els seus esmalts miniats per les firmes Vacheron&Constantin, Patek Philippe (fig.5) i Breguet (fig 6 i 7), entre d'altres per realitzar esmalts únics destinats a clients que volen models exclusius. També ha contribuït a la formació del personal d'aquestes rellotgeres en la tècnica de l'esmalt en diferents *stages* en el seu estudi taller. Justament, Patek Philippe a Ginebra fundà un Museu amb més de vuit mil peces, fent un recorregut històric per les creacions rellotgeres que es remunten a més de quatre-cents seixanta anys d'antiguitat (fig.8). A les

Fig.8 Mestre d'Habsburg, Esmalts del rellotge de butxaca (s.XVIII), basat en les decoracions de l'Hôtel Séguier (París). Il·lustració catàleg Patek Philippe Museum (2013:49).

sales disposa de diversos espais destinats a exhibir rellotges decorats amb esmalts miniats que reproduïen obres de pintors famosos i de diferents escoles pictòriques de successius segles a Europa amb temes que, en gran part, provenen de la literatura, de la vida social i dels descobriments científics d'exploracions al nou món. Curiosament quan Europa després de la revolució francesa havia perdut interès per aquesta tècnica, a Ginebra es produïa un extraordinari ressorgiment que continuà fins ben

avançat el segle XIX. El ric repertori propietat de Patek Philippe arriba al nostre segle amb la col·laboració d'artistes com Andreu Vilasís i la mataronina Teresa Marc contínuament sol·licitats pel seu exquisit treball. Un exemple, tot i que reduït, però prou representatiu de la riquesa de l'esmalt miniat en la Història de l'Art es pot contemplar al Museu del Disseny de Barcelona.

Per finalitzar, els amants de l'art català es congratulen al comprovar com l'obra d'Andreu Vilasís i de Mariano Andreu comparteixen una mateixa vitrina en el recent inaugurat Museu del Disseny de Barcelona, fent honor a una tècnica artística més valorada a nivell internacional que al nostre país.